

Andrzej GRZYBOWSKI

Wyższa Szkoła Techniczna w Katowicach, Wydział Architektury, Budownictwa i Sztuk
Stosowanych, ul. Rolna 43, Katowice; e-mail: a.p.grzybowski@gmail.com

PRZYKŁADY ZWARTEJ ZABUDOWY JEDNORODZINNEJ NA GÓRNYM ŚLĄSKU, JAKO ALTERNATYWNA PROPOZYCJA DLA MASOWEGO BUDOWNICTWA KOŃCA XX WIEKU

s. 9-24

STRESZCZENIE

W artykule przedstawiono autorskie projekty zwartej, jednorodzinnej zabudowy mieszkaniowej z lat 1975-2000. Wszystkie zlokalizowane są na terenie konurbacji katowickiej, w najbardziej zurbanizowanym obszarze Górnego Śląska. Zawierają propozycje architektury mieszkaniowej o indywidualnym wyrazie, dostosowanej do potrzeb i możliwości przyszłych lokatorów. Mieszczą się one w nurcie postmodernistycznej architektury, będącej alternatywną propozycją mieszkalnictwa, wobec dominującej w latach 70-tych i 80-tych masowej zabudowy osiedlowej złożonej najczęściej z typowych wielorodzinnych budynków. Spośród sześciu prezentowanych projektów trzy zostały zrealizowane.

SŁOWA KLUCZOWE

architektura mieszkaniowa, małe zespoły mieszkaniowe, zwarta zabudowa jednorodzinna, postmodernizm

WPROWADZENIE

Opracowanie dotyczy kształtowania współczesnego środowiska mieszkaniowego. Jest autorską prezentacją projektów wykonanych w latach 1975 - 2000. Na przykładach własnych prac przedstawiono propozycje architektury mieszkaniowej o indywidualnym wyrazie, dostosowanej do potrzeb i możliwości przyszłych lokatorów. Są to projekty zwartej zabudowy jednorodzinnej i „ekonomicznej” zabudowy wielorodzinnej. Zlokalizowane są w kilku miejscowościach konurbacji katowickiej na Górnym Śląsku. Wykonane zostały na zamówienie zakładów pracy i niewielkich organizacji lokatorów zainteresowanych budową mieszkań. Ze względu na czas ich powstania i formę przestrzenną, można zaliczyć je do nurtu architektury postmodernistycznej¹. Spośród sześciu projektów i opracowań studialnych trzy zostały zrealizowane. Pozostałe są zapisem idei projektowych mieszkalnictwa innego niż powszechne, w tym czasie masowe budownictwo mieszkaniowe zdominowane przez powtarzalne rozwiązania projektowe i wielkopłytową technologię.

1. Projektowanie indywidualnej zabudowy mieszkaniowej w czasach dominacji wielkopłytowych osiedli blokowskich.

Niewystarczająca ilość mieszkań było jednym z najważniejszych i nierozwiązanych problemów społecznych i gospodarczych PRL. Brak w drugiej połowie XX-go wieku kilku milionów mieszkań, w kraju liczącym około 38 milionów obywateli, w znacznym

¹ Por. Charles Jencks: Architektura postmodernistyczna...

stopniu przyczynił się do narastania niezadowolenia społecznego i w efekcie do zmian ustrojowych w końcu lat 80-tych. Deficyt mieszkań wyrażał się wieloletnim oczekiwaniem (20-letnim i więcej) na przydział mieszkań w spółdzielniach, które były podstawowymi instytucjami realizacji rządowych planów budowy mieszkań. Ówczesna „spółdzielczość mieszkaniowa”, poczynszy od lat 70-tych, realizowała inwestycje mieszkaniowe opierając się głównie na przemysłowej technologii „wielkiej płyty” dostarczanej przez 170 fabryk domów². Technologia ta zdominowała w latach 70-tych budownictwo mieszkaniowe w Polsce. Podobnie działo się w innych krajach tzw. obozu socjalistycznego. W warunkach ustrojowych realnego socjalizmu, potrzeby mieszkaniowe obywateli w znacznej mierze zaspokajało państwo poprzez swoje centralnie sterowane struktury administracyjne i wielkie spółdzielnie mieszkaniowe. W wielkich i średniej wielkości miastach rozwiązywano je głównie przez wznoszenie wielkoskalowych „osiedli blokowskich”.

To masowe budownictwo wielorodzinne oparte było na typowych projektach. Wznoszone na obrzeżach miast nowe osiedla, oferowały zuniformizowane środowisko mieszkaniowe o niskich walorach przestrzennych, ubogie także pod względem technicznym. Wielkie osiedla mieszkaniowe i ich zespoły tworzyły nowy rodzaj homogenicznej przestrzeni, pozbawionej indywidualnego wyrazu. Charakteryzował je także programowy brak powiązań z otoczeniem kulturowym i krajobrazowym. Dla przyśpieszenia i ułatwienia procesu inwestycyjnego stosowano powszechnie typizację projektów mieszkań i domów, a składane z nich osiedla były najczęściej schematycznymi układami budynków określanymi jako „blokowskie”. W większości budowanych wówczas osiedli trudno dopatrzeć się architektonicznych i urbanistycznych wartości. Ich jakość przestrzenną dobrze charakteryzuje sformułowane we Francji powiedzenie na temat nowych osiedli, gdzie dekadę wcześniej wprowadzono podobny system masowego budownictwa mieszkaniowego: „*ich architektem jest wielka płyta a urbanistą żuraw budowlany*”. Powstające wówczas masowo osiedla mieszkaniowe zaczęły spotykać się z krytyką mieszkańców, środowisk zawodowych, szczególnie socjologów miasta i części środowiska architektów³. W drugiej połowie lat 70-tych coraz częściej ukazywały się w polskiej prasie artykuły krytykujące zuniformizowane „osiedla blokowskie”. Negatywną ocenę tego typu zespołów mieszkaniowych opierano, między innymi, na wcześniejszych krytycznych opiniach z krajów Zachodniej Europy (zwłaszcza z Francji)⁴ i aktualnych badaniach polskich socjologów na temat oceny tych osiedli przez mieszkańców⁵. Krytyka ta nasiliła się w latach 80-tych na fali społecznego niezadowolenia.

Na tle uniformistycznego budownictwa mieszkaniowego z „fabryk domów” i traktowanej marginalnie wolnostojącej zabudowy jednorodzinnej powstającej na terenach wiejskich i przedmieściach wielkich miast, pojawiały się projekty innej zabudowy mieszkaniowej. Projekty te wzorujące się na przykładach architektury zachodniej, zawierały propozycje będące alternatywą wobec wielkoskalowych blokowskich. Należą do nich projekty niewielkich, „sąsiedzkich” zespołów mieszkaniowych, zwartej zabudowy jednorodzinnej szeregowej, atrialnej, zabudowy hybrydowej szeregowo-galeriowej i inne.

Niektóre z tych propozycji podejmowały temat ekonomicznej zabudowy mieszkaniowej, przeznaczonej dla rodzin o umiarkowanych dochodach. Powstawały one na zamówienie tworzących się wówczas nielicznych stowarzyszeń do budowy domów i małych spółdzielni lokatorskich. Jak pokazały następne lata, większość z tych projektów nie miała szans realizacji, ponieważ „kryzys mieszkaniowy” w PRL miał charakter systemowy, związany z istotą ówczesnej nakazowo-rozdziałowej, centralnie sterowanej gospodarki. Przedstawione poniżej projekty należą do takiej grupy rozwiązań „alternatywnych” wobec dominującego wówczas masowego budownictwa mieszkaniowego.

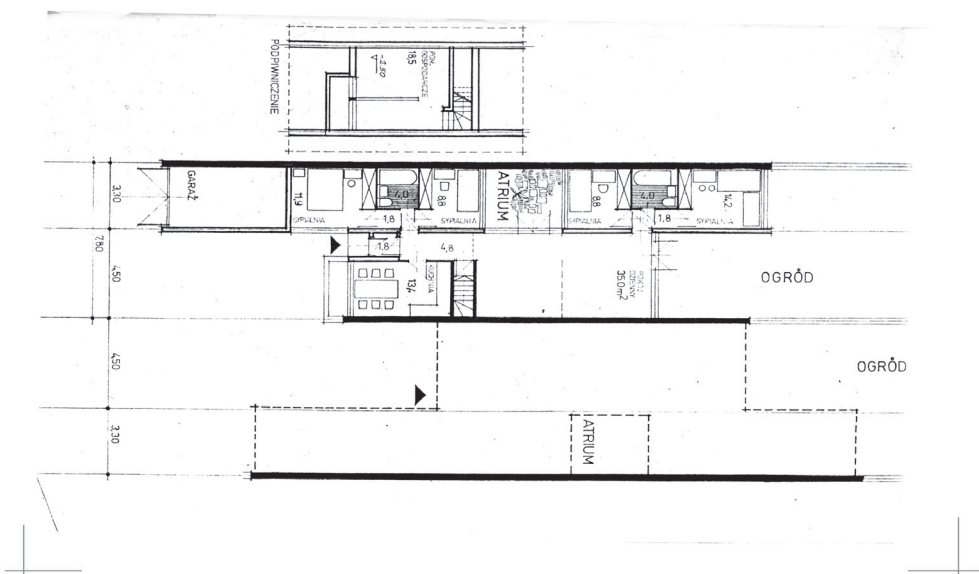
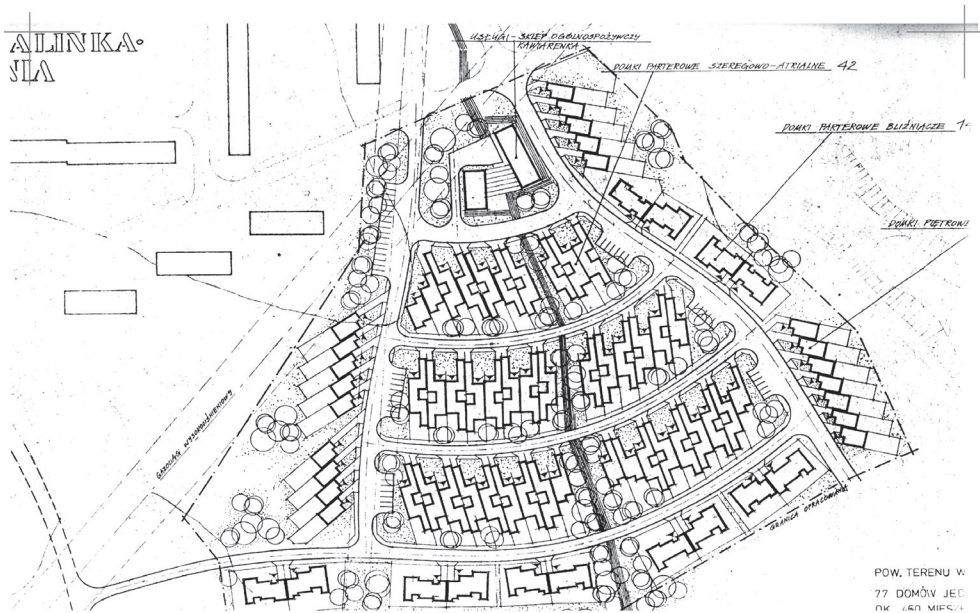
² Pod koniec lat 80-tych 85% zabudowy wielorodzinnej w Polsce realizowano w technologii wielkopłytywowej.

³ Por. A. Grzybowski: Współczesne zespoły mieszkaniowe – ich krytyka propozycje przeobrażeń, [w:] „Architektura” nr 5/1984.

⁴ Grandeur et misere d'un chef d'oeuvre rationaliste, [w:] „L'Architecture d'Aujourd'hui”, nr 187/1976.

⁵ Pisz o tym Bogdan Jałowiecki w Człowiek w przestrzeni miasta, także Marcin Czerwiński i Mieczysław Wallis.

Do powstających w tym czasie koncepcji ekonomicznej⁶ zabudowy mieszkaniowej należy projekt zespołu zabudowy jednorodzinnej „Alinka” w Zabrzu – Helence (rys. 1). Zespół ten zaprojektowano dla pracowników zakładów „Mera-Elzab” na działce sąsiadującej z fabryką. Powstał on w 1975 r., jako propozycja, która mogła być realizowana „systemem gospodarczym” przy udziale zainteresowanych pracowników zakładów - przyszłych mieszkańców osiedla.

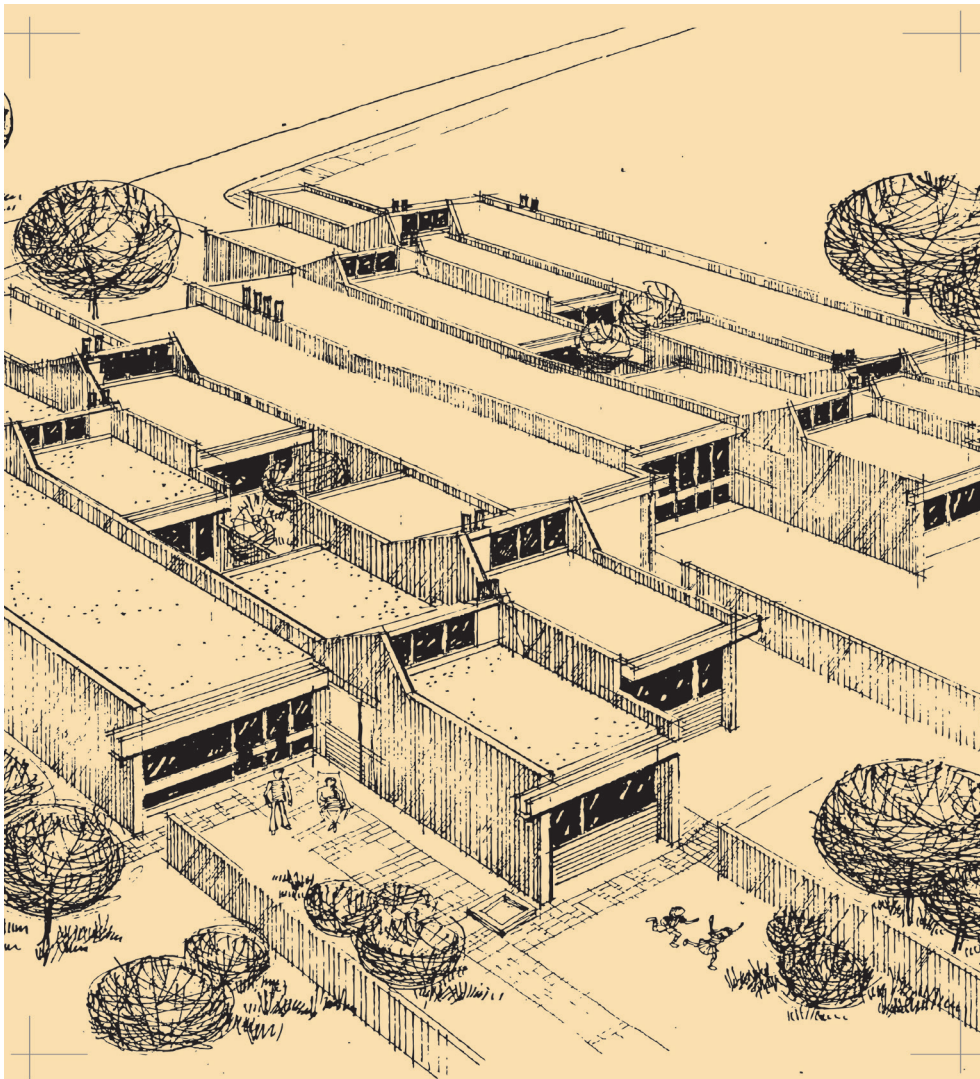

Rys. 1. Projekt osiedla zwartej zabudowy jednorodzinnej dla Zakładów „Mera-Elzab” w Zabrzu. Plan zagospodarowania i rzut domu szeregowo-atrialnego.

Fig. 1. The project is settling the single-family high-housing for Units „Mera-Elzab” in Zabrze. The plan of developing and the throw of the terrace-atrial house.

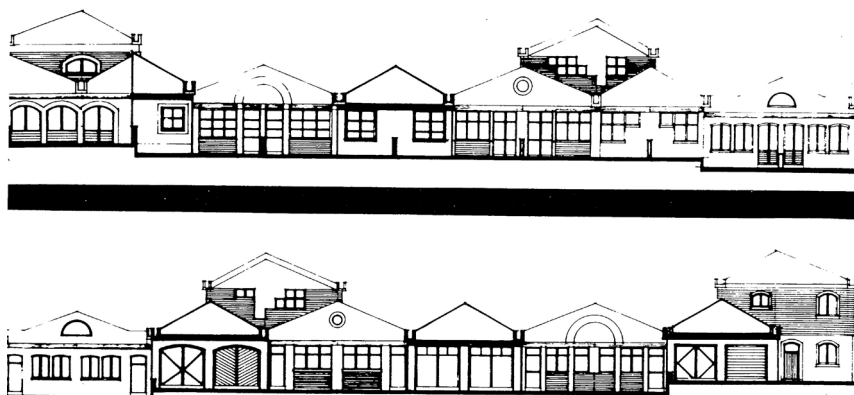
⁶ Jako „rozwiązania ekonomiczne” należy rozumieć zabudowę mieszkaniową o ograniczonych powierzchniach mieszkaniowych, skromnym standardzie wykończenia i wyposażenia mieszkań.

Zaproponowano dwa podstawowe typy budynków jednorodzinnych w zabudowie zwartej – szeregowej. Pierwszy z nich to szeregowy budynek piętrowy z garażem w piwnicy. Drugi to parterowy budynek szeregowo-atrialny, niepodpiwniczony, z wewnętrznymi atrycjami przewidziany do stopniowej rozbudowy (rys. 2 i 3). Etapowanie budynku miało postępować w kolejnych latach w miarę potrzeb i możliwości zamieszkującej go rodziny. Ten typ parterowej zabudowy mieszkaniowej, inspirowany podobnymi rozwiązaniami ekonomicznego budownictwa prezentowanymi między innymi w międzynarodowych konkursach, przewidywał budowę prostej struktury mieszkaniowej na działce o szerokości 7,5 m⁷. Lekkie, drewniane dachy budynków oparto na równoległych ścianach nośnych o rozstawach 450 cm i 300 cm. Budynek mógł być rozbudowywany w miarę potrzeb z głębi działki przez dobudowę nowych pokoi i łazienek z wykorzystaniem doświetlenia z wewnętrznych atrycjów. Dzięki prostej konstrukcji, zastosowaniu lekkich stropów i schodów, mógłby być realizowany w znacznej części przez przyszłych mieszkańców.

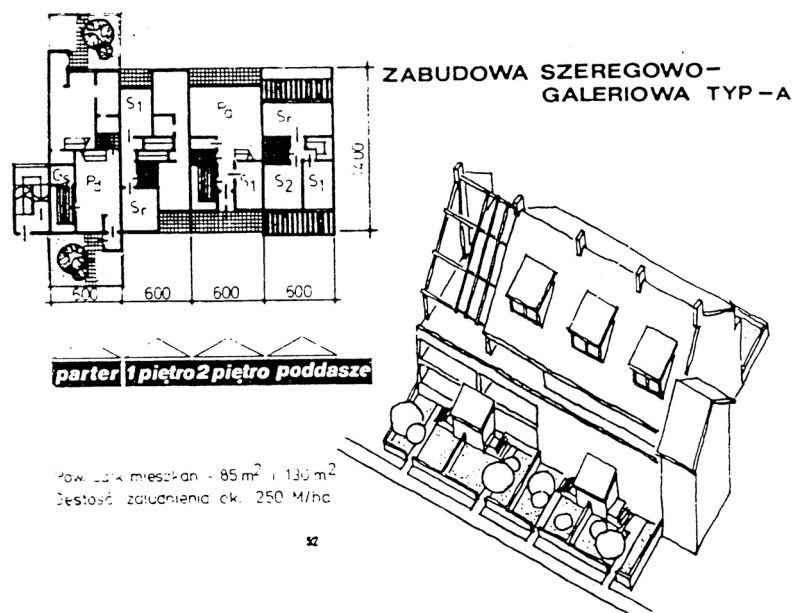
Rys. 2. Widok zespołu zabudowy szeregowo-atrialnej dla Zakładów „Mera-Elzab” w Zabrze.
Fig. 2. View of the complex of terrace-atrial buildings for Units „Mera-Elzab” in Zabrze.

⁷ Por. P. Peters, R. Rosner: Małe zespoły mieszkaniowe. Podobne rozwiązania projektowe przedstawia praca konkursowa na niską, zwartą miejską zabudowę mieszkaniową zespołu japońskich architektów zamieszczona na str. 23

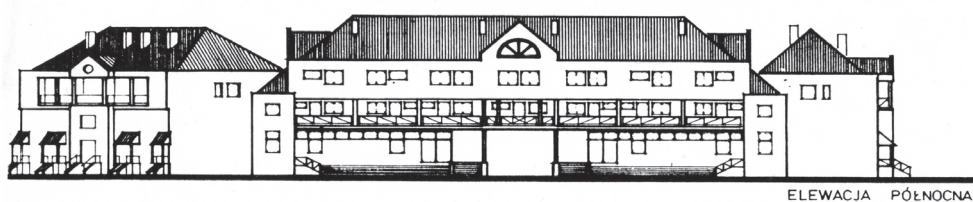
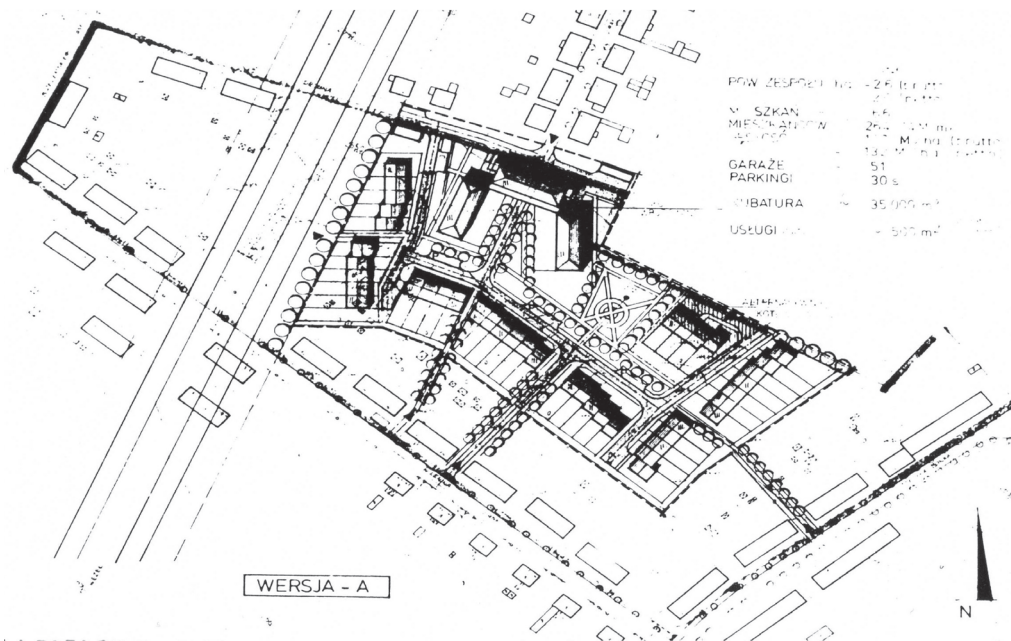
Rys. 3. Elewacje projektowanej zabudowy szeregowo-atrialnej w Zabrzu.
 Fig. 3. Elevations of the planned terrace-atrial building development in Zabrze.

Podobną propozycję zwartej zabudowy mieszkaniowej przedstawiono w studialnym projekcie z końca lat 70-tych. Stanowi ona rozwinięcie wcześniej opisanego projektu. Intensywną zabudowę **szeregowo-atrialną** rozwiązano jak w wyżej opisanym projekcie dla Zabrza. Tu również przewidziano stopniową rozbudowę parterowych domów odpowiednio do zmieniającej się liczebności rodziny. Drugi z projektów studialnych przedstawia budynek określony jako **szeregowo-galeriowy** będący hybrydowym połączeniem zabudowy jedno i wielorodzinnej (rys. 4). Dom o wysokości czterech kondygnacji składa się z szeregowych, dwukondygnacyjnych sekcji zabudowy jednorodzinnej i umieszczonych nad nimi dwukondygnacyjnych mieszkań dostępnych z galerii.

Rys. 4. Projekt studialny zabudowy szeregowo-galeriowej. Rzuty mieszkań na kondygnacjach I do IV i widok aksonometryczny budynku.
 Fig. 4. Study project of the house "series-galleries". Throws of flats on I to IV storeys and axonometric view of the building.

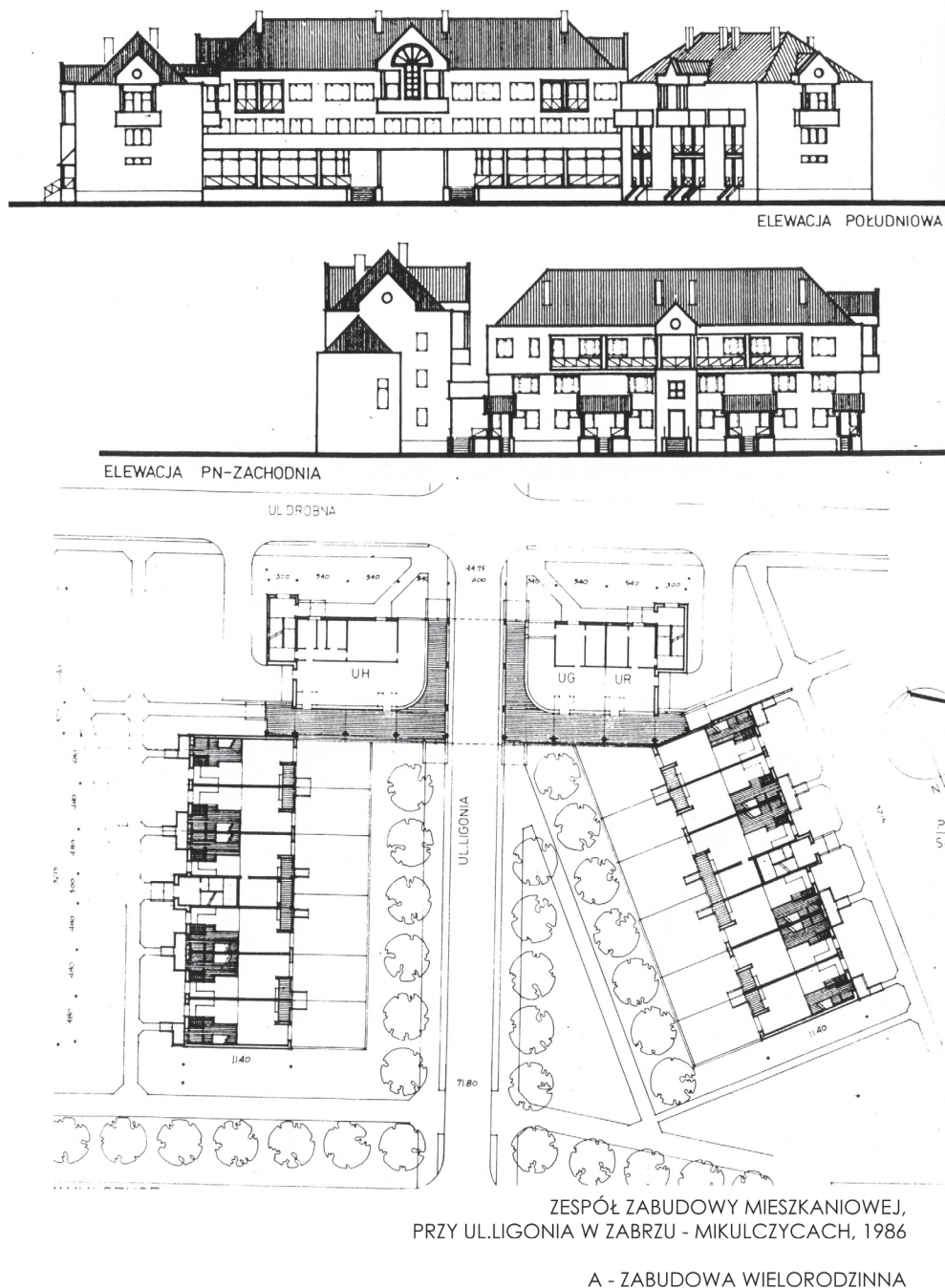
Ten typ spiętrzonej zabudowy zastosowano także w projekcie zespołu **zabudowy mieszkaniowej przy ul. Ligonia w Zabrze – Mikulczycach** z roku 1986 (rys. 5 i 6). Zespół zabudowy przeznaczony był dla pracowników Elektrowni Zabrze. Zlokalizowany w robotniczej dzielnicy miasta składa się z budynku wielorodzinnego wraz z grupą zabudowy jednorodzinnej. Wielorodzinny budynek mieszkalny na planie litery „U” mieści w bocznych skrzydłach dwukondygnacyjne mieszkania. Mają one niezależne wejścia z poziomu terenu z małymi ogródkami. Na wyższych kondygnacjach znajdują się mieszkania dostępne z galerii. W centralnej części umieszczono symetrycznie rozmieszczone w parterze pomieszczenia usług i przejazdową bramę. Na pozostałej części działki zaprojektowano kilkanaście domów jednorodzinnych w zabudowie szeregowej (rys. 7). Sąsiaduje ona z charakterystyczną dla tej części Zabrza robotniczą zabudową mieszkaniową lat międzywojennych. Kryte stromymi dachami budynki nawiązują do występującej w tej części miasta modernistycznej architektury tego okresu.

ZESPÓŁ ZABUDOWY MIESZKANIOWEJ,
 PRZY UL. LIGONIA W ZABRZU - MIKULCZYCACH, 1986

Rys. 5. Projekt zespołu zabudowy mieszkaniowej dla Elektrowni Zabrze przy ul. Ligonia w Zabrzu - Mikulczycach. Plan zagospodarowania terenu i widok elewacji północnej.

Fig. 5. Project of the team of the housing building development for the power Station of Zabrze by the Ligonia st. in Zabrze - Mikulczyce. Plan developed of area and view of the north elevation.

Rys. 6. Budynek wielorodzinny w zespole mieszkaniowym przy ul. Ligonia w Zabrze. Widoki elewacji północnej i północno-zachodniej, rzut budynku w poziomie parteru.

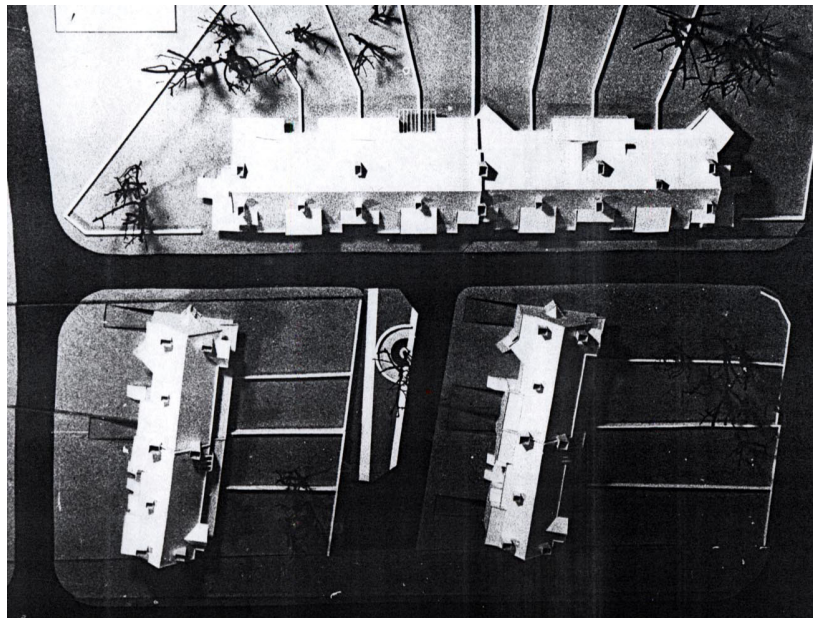
Fig. 6. Multi-occupied building in the housing team by the Ligonia st. in Zabrze. Views of the north and north-western elevation, throw of the building horizontally of ground floor.

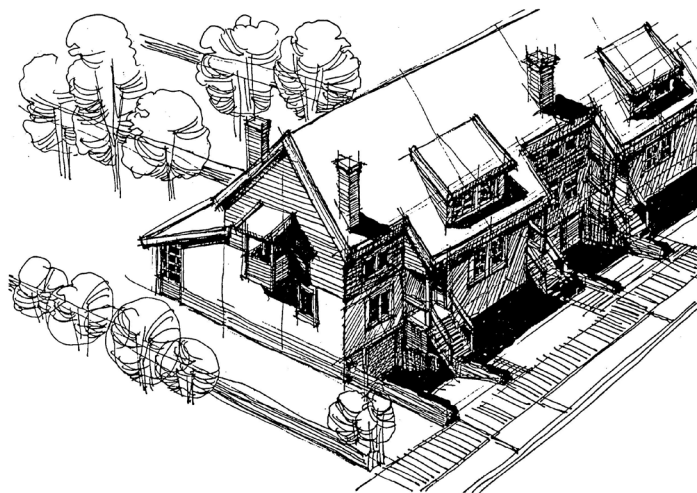
Rys. 7. Projekt zabudowy szeregowej w zespole mieszkaniowym przy ul. Ligonia w Zabrze. Widoki elewacji i rzuty kondygnacji mieszkalnych.
 Fig. 7. Project of the terrace building development in the housing team by the Ligonia st. in Zabrze. Views of the elevations and throws of residential storeys.

Przykładem poszukiwania alternatywy dla mieszkania w blokowiskowych osiedlach jest zespół szeregowej zabudowy jednorodzinnej przy ul. Wolności w Zbrośławicach k. Tarnowskich Gór (rys. 8 i 9)⁸. Zaprojektowany został w roku 1978 i realizowany w latach 1979 - 1990. Projekt szesnastu domów jednorodzinnych w zabudowie szeregowej powstał na zamówienie stowarzyszenia zawiązanego pośród pracowników i sympatyków Akademickiego Klubu Jeździeckiego w Zbrośławicach.⁹

Rys. 8. Zespół zabudowy mieszkaniowej dla pracowników Akademickiego Ośrodka Jeździeckiego w Zbrośławicach koło Tarnowskich Gór. Zdjęcie makiety.
Fig. 8. Team of the housing building development for employees of the Academic Horse Riding Centre in Zbrośławicach by Tarnowkie Góry. Taking the model.

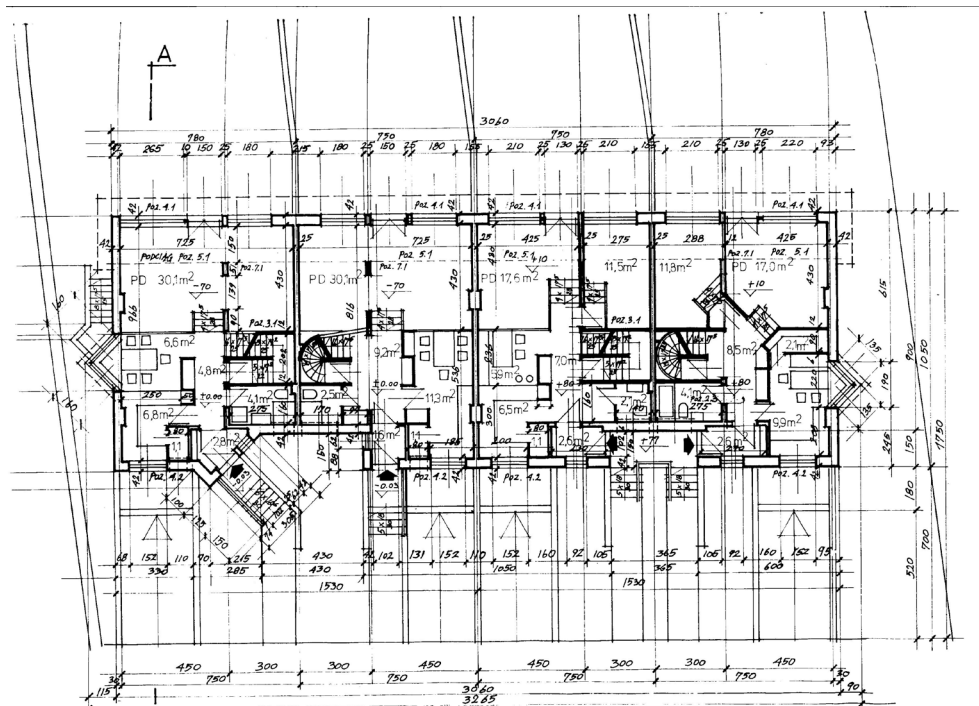

Rys. 9. Zespół zabudowy mieszkaniowej w Zbrośławicach. Widok fragmentu zabudowy.
Fig. 9. Team of the housing building development in Zbrośławicach. View of the fragment of buildings.

⁸ Współautorem projektu jest arch. Alina Borowczak-Grzybowska.

⁹ Akademicki Ośrodek Jeździecki w Zbrośławicach budowany był w latach 70-tych i 80-tych XX (główny projektant architekt A. Grzybowski)

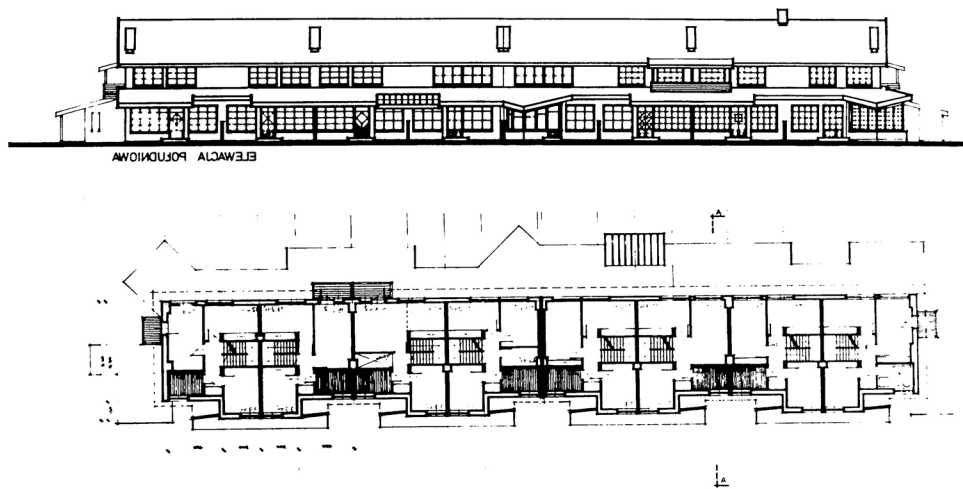
Teren dla planowanej inwestycji wyznaczono w sąsiedztwie rozbudowywanego wówczas ośrodka sportów konnych – Zakładu Treningowego Koni Akademickich Klubów Jeździeckich. Działka przeznaczona pod zabudowę sąsiaduje od północy z drogą gminną a od południa ograniczona jest malowniczą doliną rzeki Dramy. W projektowanej zabudowie postanowiono uwzględnić opinie i życzenia przyszłych mieszkańców. Opracowano ankietę umożliwiającą wypowiedzenie się użytkowników w sprawie przyszłego kształtu osiedla. Powstający w ciągu kilku miesięcy projekt tworzony był przy ich udziale. Wynikiem licznych spotkań i rozmów były modyfikacje wstępnej wersji projektu. W pierwszej wersji projektu, nawiązując o architektury wiejskiego otoczenia, zaproponowano budowę domów ze stromymi dachami zgrupowanych wokół wewnętrznego dziedzińca. W tej wersji zaproponowano umieszczenie zespołu garaży w skarpie przebiegającej od strony północnej drogi. Po konsultacjach z przyszłymi mieszkańcami, powstał finalny projekt przewidujący budowę dwunastu domów w dwóch szeregach, na działkach o szerokości 750 cm. W każdym z budynków uwzględniono indywidualne życzenia mieszkańców. Zgodnie z założeniami, zachowując układ ścian konstrukcyjnych, indywidualnie rozwiązano układy funkcjonalne budynków dostosowując je do potrzeb mieszkańców. Powstał projekt o zróżnicowanych rozwiązaniach rzutów kondygnacji (rys.10, 11). Jego redalizacja nastąpiła w latach 80-tych.

Rys. 10. Zespół zabudowy mieszkaniowej w Zbroslawicach. Rzuty mieszkań w poziomie parteru.
 Fig. 10. Team of the housing building development in Zbroslawicach. Throws of flats horizontally of ground floor.

Charakterystyczne cechy tego zespołu zabudowy jednorodzinnej to zróżnicowanie rozwiązań rzutów każdego z segmentów i schodkowy układ pomieszczeń w parterach budynków. W każdym z budynków największe pomieszczenie – pokój dzienny dostawiony jest do części mieszczącej wejście, kuchnię i aneks jadalny. Schodzi się do niego po kilku stopniach na poziom ogrodu. Ma on także większą wysokość niż inne pomieszczenia mieszkalne (rys. 12, 13). Zgodnie z założeniami uczestnictwa mieszkańców w projektowaniu, każdy z budynków ma indywidualne cechy odróżniające go od pozostałych.

Podczas budowy wielokrotnie zmieniano rzuty mieszkań dostosowując je do potrzeb i możliwości mieszkańców. Przed projektantem postawiono między innymi zadanie podziału jednego z segmentów na dwa mniejsze mieszkania. Wymagało to dobudowania drugiej, zewnętrznej klatki schodowej. Inna zmiana polegała na podzieleniu dwóch sąsiadujących domów na dwa mieszkania o różnej wielkości. Lokatorzy zgłaszali także wiele innych propozycji indywidualnych rozwiązań przestrzennych. W okresie kilku lat budowy powstał zespół mieszkaniowy podlegający podczas realizacji różnym przekształceniom, różniący się od pierwotnego projektu. Taki sposób projektowania i zmiany w trakcie budowy grożą jednak wymknięciem się inwestycji spod kontroli i powodują wydłużenie czasu budowy. Daleko posunięta ingerencja mieszkańców w kształtowaniu własnego „habitatu” wymaga ponadto od projektanta znacznie większego niż zazwyczaj nakładu pracy.

Rys. 11. Zespół zabudowy mieszkaniowej w Zbroslawicach. Elewacja południowa i rzut piętra.
 Fig. 11. Team of the housing building development in Zbroslawicach. The south elevation and the throw of the floor.

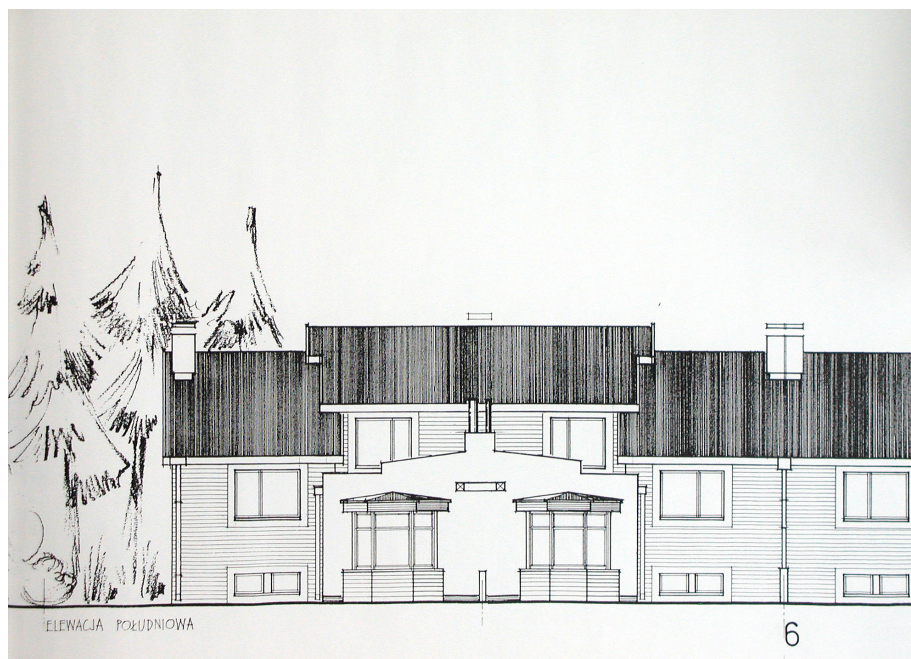
Rys. 12. Zespół zabudowy mieszkaniowej w Zbroslawicach. Elewacja zachodnia.
 Fig. 12. Team of the housing building development in Zbroslawicach. West elevation.
 Rys. 13. Widok fragmentu zabudowy mieszkaniowej w Zbroslawicach od strony południowej.
 Fig. 13. View of the fragment of the housing building development in Zbroslawicach from the southern side.

Podobną zasadę kształtowania pokoju dziennego jako części wydzielonej z głównego korpusu budynku i powiązania go z ogrodem zastosowano w projekcie zespołu 18 domów szeregowych przy ul. Chemicznej w Gliwicach (rys. 14, 15).

ZESPÓŁ 18 DOMÓW JEDNORODZINNYCH W GLIWICACH
PRZY UL. CHEMICZNEJ, 1992 - 1995

Rys. 14. Projekt zespołu 18 domów szeregowych przy ul. Chemicznej w Gliwicach. Elewacje i rzuty mieszkań.
Fig. 14. Project of the team of 18 row houses by the Chemical ul. in Gliwice. Elevations and throws of flats. fig

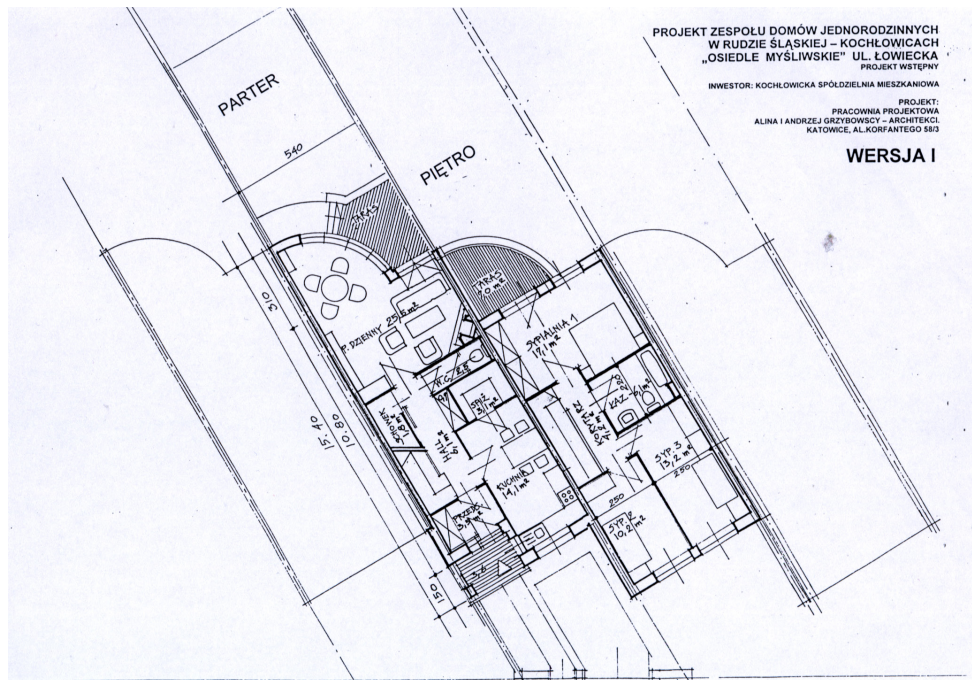

Rys. 15. Elewacja południowa domów szeregowych przy ul. Chemicznej w Gliwicach.
 Fig. 15. South elevation of the residential buildings in Gliwice.

Powstał on w latach 1981 - 1982 na zamówienie Młodzieżowej Spółdzielni Mieszkaniowej.¹⁰ Zespół ten znajduje się w zachodniej dzielnicy miasta. Jego otoczenie tworzy dość gęsta, jedno i wielorodzinna zabudowa mieszkaniowa wybudowana po roku 1980. Opisywany zespół zabudowy tworzą domy, których kolejne segmenty są lustrzanymi odbiciami. Podobnie jak w zespole mieszkaniowym w Zbroslawicach, powstały budynki szeregowe z wydzielonymi i o zwiększonej wysokości pokojami dziennymi. Wysunięto je w stronę ogrodów tworząc pomiędzy parami budynków niewielkie atria z zewnętrznymi tarasami do spożywania posiłków.

Idea zespołu domów z pokojami dziennymi wysuniętymi w stronę części ogrodowej została zastosowana także w projekcie powstałym dwie dekady później. W roku 2000, powstał projekt dla niewielkiego prywatnego przedsiębiorstwa i został zrealizowany w następnych latach, w warunkach gospodarki rynkowej, całkowicie odmiennych od poprzednio opisywanych. Zespół mieszkaniowy „Mrówcza Górka” przy ul. Łowickiej w Rudzie Śląskiej – Kochłowicach (rys. 16 i 17) składa się z 15 domów ułożonych w dwóch szeregach. Domy bez podpiwniczeń są gęsto rozmieszczone na niewielkiej działce. Garaże wraz z pomieszczeniami gospodarczymi umieszczono jako oddzielone od mieszkań budynki, od strony dojeżdż i dojazdów lub prostopadłe do elewacji wejściowej. Pomiędzy domami mieszkalnymi a budynkami gospodarczymi zaprojektowano przydomowe ogrody. Ze względu na warunki terenowe i potrzeby doświetlenia pomieszczeń mieszkalnych, powtarzalne segmenty ułożone są schodkowo (rys. 18, 19). Umożliwia to umieszczenie wejść w narożnych podcieniach, a także wzrokową i akustyczną izolację tarasów od strony ogrodowej (rys. 18, 19, 20).

¹⁰ Przymiotnik „młodzieżowa” należy traktować umownie, ponieważ średnia wieku osób zakładających spółdzielnię wynosiła około 40 lat. W ówczesnych realiach nazwa ta potrzebna była ze względów propagandowych.

Rys. 16. Projekt zespołu zabudowy szeregowej „Mrówcza Górka” w Rudzie Śląskiej – Kochłowicach. Rzuty parteru i pietra.

Fig. 16. Project of the complex of terrace buildings „Mrówcza Górka” (Ant Hill) in Ruda Śląska - Kochłowice. Plots and is chicking out.

ZESPÓŁ ZABUDOWY JEDNORODZINNEJ
PRZY UL. WYZWOLENIA W RUDZIE ŚLĄSKIEJ
– KOCHŁOWICACH – „MRÓWCZA GÓRKA”
ELEWACJA OGRODÓW
/wariant kolorystyczny

Rys. 17. Zespół zabudowy szeregowej „Mrówcza Górka” w Rudzie Śląskiej – Kochłowicach. Projekt kolorystyki elewacji od strony ogrodu.

Fig. 17. Complex of terrace buildings „Mrówcza Górka” in Ruda Śląska - Kochłowice. Project of colours of the elevation from the side of the garden.

Rys. 18. Wizualizacja fragmentu zespołu zabudowy szeregowej „Mrówcza Górka” w Rudzie Śląskiej – Kochłowicach.

Fig. 18. Visualisation of the fragment of the complex of terrace buildings „Mrówcza Górka” in Ruda Śląska - Kochłowice.

Rys. 19. Widok zabudowy od strony ogrodów.

Fig. 19. Fragment carried out of terrace buildings in Ruda Śląska - Kochłowice.

Rys. 20. Zrealizowany fragment zabudowy szeregowej w Rudzie Śląskiej – Kochłowicach.

Fig. 20. View of terraces from the side of the garden.

Podsumowanie

W czasach dominacji „osiedli blokowskich” pojawiały się także propozycje innego rodzaju zabudowy mieszkaniowej. Niektóre z nich, przeznaczone dla przeciętnych, niezbyt zamożnych rodzin, określane były jako projekty „zabudowy ekonomicznej”.

W nurcie tych poszukiwań innego sposobu kształtowania środowiska mieszkaniowego mieszczą się pokazane w artykule, autorskie przykłady projektowe. Są wśród nich, projekty studialne i koncepcyjne, a także projekty realizacyjne niewielkich osiedli mieszkaniowych wykonane na zamówienie różnych instytucji i stowarzyszeń powołanych do realizacji domów dla swoich pracowników. Pokazano projekty wykonane dla zakładów „Mera-Elzab” i Elektrowni w Zabrze, organizujących się pod koniec lat 70-tych małych spółdzielni lokatorskich w Zbrostawicach i Gliwicach oraz dla małej firmy deweloperskiej w Rudzie Śląskiej. Wśród nich znajdują się projekty ekonomicznej zabudowy szeregowo-atryalnej (Zabrze-Helenka), hybrydowej zabudowy szeregowo-galeriowej (Zabrze - Mikulczyce). W trzech projektach zaproponowano budynki z pokojami dziennymi, wydzielonymi z głównej bryły i wysuniętymi w stronę ogrodów (Zbrostawice, Gliwice, Ruda Śląska). Rozwiązanie to jest charakterystyczną cechą prezentowanych budynków wyróżniającą je spośród podobnych przykładów.

Omawiane projekty i realizacje z lat 1975 - 2000 są przykładami zwartej, jednorodzinnej i mieszanej zabudowy mieszkaniowej tego czasu. Można je określić mianem postmodernistycznej architektury alternatywnej wobec dominujących wówczas wielkopłytych osiedli.

Bibliografia

- [1] Bać Z.: Humanizacja zespołów mieszkaniowych – blokowisk. (praca zbior.) Wrocław: Wyd. Politechniki Wrocławskiej, 1994.
- [2] Baty -Tornikian G.: Grandeur et misere d'un chef d'oeuvre rationaliste. „L'Architecture d'Aujourd'hui” 1976, nr 187.
- [3] Böm A.: Dom, osiedle, krajobraz jutra. W: Środowisko mieszkaniowe. Dom i osiedle jutra. Część I, 11/2013. Wyd. Katedry Kształtowania Środowiska Mieszkaniowego WA Politechnika Krakowska, Kraków: Wyd. PK, 2013. str. 38 – 40.
- [4] Gądek Z.: Architektura miejsca. Kraków: Oficyna Wydawnicza AGES, 1996.
- [5] Grzybowski A.: Współczesne zespoły mieszkaniowe – ich krytyka propozycje przeobrażeń. „Architektura” 1984, nr 5.
- [6] Jałowiecki B.: Człowiek w przestrzeni miasta. Katowice: Śląski Instytut Naukowy, 1980.
- [7] Jencks Ch.: Architektura postmodernistyczna. Warszawa: Arkady, 1987.
- [8] Peters. P., Rosner R.: Małe zespoły mieszkaniowe. Warszawa: Arkady, 1983.

EXAMPLES COMPACT SINGLE-FAMILY HAUSING AT SILESIA REGION, AS AN ALTERNATIVE PROPOSAL FOR THE MASS CONSTRUCTION OF THE LATE TWENTIETH CENTURY

Copyright residential architecture projects from the years 1975-2000.

SUMMARY

In the article original projects of the dense, single-family housing building development were described from 1975-2000 years. All are located on the area of the Katowice conurbation, in the area the most urbanised of Upper Silesia. They contain proposals of housing architecture about the individual expression, adapted for needs and the possibility of future residents. They are located in a course of postmodernist architecture being an alternative proposal of the housing industry towards the mass community building development dominating in 70-tych years and 80-tych folded most often of standard multi-occupied buildings. Out of six presented plans three remained carried out.

KEYWORDS

architecture residential, small residential complexes, compact housing construction, post-modernism